

Négy magyar államférfi olajképe a szegedi Városi Múzeum képtárából

A művek története és a restaurálás tanulságai

SZABÓ TAMÁS

(Móra Ferenc Múzeum, Szeged)

A szegedi Városi Múzeum Képtára 1899–1908 között állította ki a XIX. századi magyar történelem legjelesebb politikusairól készült egész alakos alkotásokat: Kossuth Lajos, gróf Széchenyi István, Deák Ferenc és gróf Andrássy Gyula képét – állapítható meg az intézmény nyilvántartási *Lajstromából*.¹

A millenniumi évben megrendelt festmények közel tíz évi bemutatást követően, mintegy kilencven esztendeig aludták „Csipkerózsika-álmukat” az egyre szűkösebbé váló múzeumi raktárakban. A képeknek az átrendezkedéseken kívül nem volt „mozgalmas életük”: az őrzés nyugalmas időszakát csupán 1944 ősze törte meg. Ekkor, a várható háborús káosz, a bombázások és a hadműveletek elől ki kellett telepíteni nemcsak a könyvtár, hanem a múzeum valamennyi gyűjteményének nagy részét, közöttük a *Képzőművészeti tárt* is. Az állományt sikerült biztonságba helyezni a környékbeli tanyai iskolákban és a közeli vármaradvány kazamatájában. Azonban azt, hogy e nehéz képkolosszusok és a többi nagyméretű társaik, hol és hogyan éltek át e vészterhes időket, pontosan máig sem tudjuk. Feltehetően a földszinten, az akkoriban befalazott ablakok mögött – a mai alagsorban –, ahol több, nehezen szállítható tárgyát felhalmoztak.² Ami bizonyos, a vászonképek súlyosabb sérülések nélkül, szerencsésen túléltek a háborús időket is. A raktározás alatti átrakodások és a többszöri helyváltoztatások azonban – mint amilyen az 1954/55. évi épületbővítéssel járó felfordulás is volt –, jelentős sérüléseket okoztak a faragott fakereten a gipsz- és papírmásédíszítések alapozásán és aranyozásán.

¹ *Szegedi Városi Múzeum Lajstroma*, 1902. – a gyűjteményi nyilvántartás tartalmazza az 1892-es Reizner-féle leltárt is (*Szegedi Városi Múzeum Történelmi képtárának Naplója*). A két kimutatást egy albumná dr. Bálint Alajos múzeumigazgató köttette 1955-ben.

A *Lajstrom* 1896/97-től 1944-ig rögzíti a múzeumba jutott képzőművészeti alkotások – tájképek, szobrok, szobormásolatok, iparművészeti tárgyak és egyéb adományok – sorát, de felsorolja a későbbi letéti szerzeményeket (az ún. *történelmi festményeket*) is. A *Napló* 1894-ig veszi sorra a város tulajdonába jutott XVIII–XIX. sz.-i főúri és nemesi arcképeket; de a későbbiekben is végeztek benne bejegyzéseket. Így a leltárban szereplő 103 db kép között *Sztálin arcképe* a 101-ik (1949-ből) a patinás festmények sorában. A *leírás* táblázatában erről a következő olvasható: „70. születésnapja alkalmából fára festett olajkép, 1 [m] x 123 cm”; a *megjegyzés* rovatban pedig: „a város rendelkezésére vétel”... Sajnos nem tudni, mi lett a kép sorsa – eltűnt. A másik, a 102-es sorszámú tételt „*Rózsa Sándor*” címen 1950-ben lajstromozták be; hogy milyen volt és milyen technikával készült, nem tudjuk – ez is elkallódott. A *Napló* vezetését 1952-ben befejezték.

² A *Somogyi-könyvtár száz éve* (szerk.: PÉTER LÁSZLÓ) 1984. 152. o.

Végül, 1994-ben – a méltatlan mellőzöttség évtizedei után – *Kossuth Lajos halálának 100. évfordulóján* Szeged város önkormányzata határozatot hozott: a múzeumi gyűjteményből letétként kikéri a magyarság négy kiválóságának képét, és azokat végső elhelyezési céllal a Közgyűlés termében felállítatja. A határozat alapul vette az egykori elképzelés tervét és helyszínét, mintegy adózva az egykori politikusok államférfiúi érdemeinek. Az ötlet megvalósítását legelőször a terem felújításával és a „fenséges királyi pár” olajképeinek restaurálásával és visszaállításával kezdték (1885-től azok valóban itt voltak elhelyezve). 1999-ben – az utolsó helyreállított kép kihelyezésével – az egész dísztermi együttest a főjegyző ünnepélyes átadta a város közönségének. (Kezdetben, szerencsés módon csak segítette a terv megvalósítását az a széles körben elterjedt tévhit, miszerint így, az egykori, dísztermi állapotot állítanák vissza...)

Napjainkban, hat művészi rangú festmény látható a város legfőbb épülete, legszebb termének faltükrjeiben. „Megbékélve” kerültek egymás közelébe a múlt századi magyar-osztrák történelem egykori szereplői és ellenfelei. A patinás térben, a jól elhelyezett képek élén „Ferencjóska”: a nép száján jóságossá szelídült magyar király; mellette Sissy, a legendás szépségű küllönc királyné; az oldalfalon Andrassy, a királyhívó lett egykori rebellis: „a szép akasztott”; és Kossuth, a trónfosztó forradalmár; a túloldalon Széchenyi, „a legnagyobb magyar” és Deák, „a haza bölcsének” vászonra festett alakja...

A képtár létrejöttének kezdetei

Az 1880-as évek elejétől Szegeden is megkezdődött a gyűjtemények (régészeti, néprajzi, történeti, régiség- és éremkollekciók) szervezett kialakítása. A képzőművészeti alkotások gyűjtése is rendszeressé vált. A már többször fölvetett terv a megvalósulás felé haladt: osztályok kialakításával létrehozni a városi múzeumot. A felhalmozott anyagok egy részét először az állami *Főreáltanoda* épületében az alsószinon, a Somogyi-könyvtár helyiségeiben állították ki, illetve raktározták el.³

Kezdetben a város hatóságától átvett régi portrék alkották az ún. *Történelmi arcképcsarnokot*. Ebben az első képzőművészeti törzsanyagban – néhány táj- és életkép mellett – főleg királyi és főhercegi portrék, vármegyei főispánok és szegedi polgármesterek arcképei szerepeltek⁴: pl. *III. Károly és neje Erzsébet Krisztina, Mária Terézia, Albert főherceg és neje Hildegard, I. Ferenc József és Erzsébet királyné*,... stb.

A négy magyar államférfi „egészalakos képe elkészíttetését Szeged város közönsége az ezredév alkalmából határozta el: a művészek munkadíja 3.000-1.800,- frt. között változó összeg” volt.⁵ A rendelkezés *Reizner János* (1847–1904) az első könyvtár- és múzeumigazgató előterjesztésére, az 1896/3616. számú városi közgyűlési – utóbb, többszörösen módosított – határozat alapján született. A megrendelt festményeket és az átvett képkollekciót az akkoriban felépített Közművelődési palota múzeumi részében – a *Régi Képtár* négy termében – valamint az előcsarnok falain állították ki. A létrehozott múzeum és az áthelyezett Somogyi-könyvtár közös igazgatás alatt állt, de itt kapott szobát és ülésezett

³ *Somogyi-könyvtár száz éve* (szerk.: PÉTER LÁSZLÓ) 1984. 49-50. o.

⁴ U.o. 61. oldal.

⁵ *Szegedi Városi Múzeum Lajstroma*.

a Dugonics Társaság, és rövid ideig az épületben volt az Iskolaszéki irattár, valamint az Iparos Szövetkezet székhelye is.⁶ Az átadott és a megrendelt képek képezték a későbbi *Szépművészeti gyűjtemény* törzsanyagát. Megtalálható volt itt a jól ismert alkotásokon kívül, többek között *Petrovics László Jenő* (1839–1907) festette „Szegedi árvíz 1879” című, négy darabból álló képsorozata: a „Rókusnál”, „Alsóvároson”, „Vámháznál” és a „Vasúti töltésnél” (1880/81), amelyeket Szegeden legelőször a városháza ún. bizottsági termeiben állítottak ki.⁷ A képek valóságként mutatják be a víz alá került Tiszaparti várost. Közülük a legelső, amelyen I. Ferenc József király és kísérete egy pontonhajón vonulva tart szemlét, maga az uralkodó vásárolta a Múcsarnok 1881-es tárlatán, s „...nagy lelkű adományként és együttérzésének kifejezése jeléül” elküldte – Tisza Lajos királyi biztos ajánlására – Szeged város nagyközönségének.⁸ A képsorozat három darabja ma is látható intézményünk folyósóin – a negyediket, időközben szerzett sérülései miatt, elraktározták.

A palota felépülése után (1896), és a múzeum berendezkedését követően, további megrendelésre került a gyűjteménybe *Vágó Pál* (1853–1928): „Szeged szebb lesz, mint volt...” (1899/1902) című óriás vászna, vásárlás útján pedig *Munkácsy Mihály* (1844–1900): „Honfoglalás” (1895) című nagy olajvázlata. Jelentősek voltak azonban a *Csongrád megyei Takarékpénztár* adományai, a városban élt gazdagabb családok és művészek hagyatékai, de idekerültek a *Szegedi Képzőművészeti Egyesület* rendezte műsorolások nyereményei is.⁹ Az egyre sokasodó festmények elhelyezésére a *Városi Könyvtár- és Múzeumi Bizottság* – amely illetékes volt a könyvtár és a múzeum valamennyi közös dolgában – 1898-ban megváltoztatva a korábbi elképzeléseket, megbontatta az 1897-től átmeneti időre létrehozott első képtári enteriőrt, az ún. *ó-képtárat*. (Ennek pontos rekonstruálása máig sem lehetséges, csupán jegyzőkönyvi utalások jelzik egykori létezését.) Az újabb bizottsági terv alapján – mintegy kialakítva a *második képtári enteriőrt* – a folyamatosan beérkező *négy államférfi olajképét* az első emeleti díszteremben helyeztette el. Pontosabban, a terem hosszanti falára, párosával: a bejárati ajtótól jobbra és balra – ti. azok máshol, másképpen nem fértek volna el. A két-két egészalakos festmény közé illesztették be – az akkori bizottsági koncepciónak megfelelően – a *Benczúr Gyula* (1844–1920) készítette: „gróf Tisza Lajos”-t és „Tisza Kálmán”-t (1885) ábrázoló kisméretű mellképeket is.¹⁰ Úgy, ahogyan a század eleji, újabb képtárrendezéskor az ún. *történelmi képek* elhelyezésénél is történt, amit már fotódokumentum is alátámaszt. A Tisza-fivérek képei 1885 és 1898 között legelőször a városháza Közgyűlési termében függtek, áttört faragású, valódi aranyozott keretükben. A volt miniszterelnök remekbeszabott, aggastyán kori arcképéről a helyi műtörténeti írásokban olvasható – feltehetően Szász Gyula 1902-es téves múzeumleltári bejegyzése alapján –, hogy a festmény az 1900-as párizsi világiállításon nagydíjat nyert.¹¹ A művészettörténeti kutatás azonban bebizonyította: Tisza Kálmán e

⁶ *A Somogyi-könyvtár száz éve* (szerk.: PÉTER LÁSZLÓ) 1984.

⁷ SZELESI ZOLTÁN. *Szeged képzőművészete*, Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1972/74.

⁸ *Szegedi Városi Múzeum Lajstroma*.

⁹ *A Somogyi-könyvtár száz éve*, (szerk.: PÉTER LÁSZLÓ) 1984.

¹⁰ A Városi Könyvtári és Múzeumi Bizottság 10.386/1898. sz. határozata.

¹¹ *Szegedi Városi Múzeum Lajstroma*, 1902. 32. o.

portréja az 1888-as Münchener Nemzetközi Kiállításon szerepelt, ahol festője az *Aranyérmes* kapta meg.¹² A párizsi kiállításon Benczúrnak a *Budavár visszavétele 1686-ban* című festményét díjazták.¹³

A palotában a központi teremtől balra volt az igazgatói szoba, az ún. *dolgozó terem* (ma ez a *Móra-szoba*), itt festmények elhelyezéséről nincs tudomásunk. A díszteremtől jobbra nyíló „három kisebb terembe...” jutottak a királyi, hercegi és főúri portrék. E patinás alkotások többségét – ha megviselten is – ma is őrizzük. Ezekben az oldaltermekben állították ki több jelentős magyar közéleti politikusi arcképét, pl.: a *Than Mór* (1828–1899) készítette „Horváth Mihály” (1868) és a *Barabás Miklós* (1810–1898) festette „Klauzál Gábor” (1861) portréját is. Néhány tájképfestő, mint pl. *Spányik Kornél* (1858–1943) és *Telepy Károly* (1828–1906) alkotásai mellett bemutatták a *Pataky László* (1857–1912) és a *Roskovics Ignác*-féle (1854–1915) „árvíz-kép” vázlatokat, de ide helyezték ki legelőször a „Honfoglalás” szénkartonját is. Az „...egyéb, régi, történeti vonatkozású és helyi érdeküknél fogva némi beczel bíró képek a régi képtárban [a Régiség tárbán?] (a tárolók fölé), részint az alsó nagyteremben [a mai alagsorban] legyenek elhelyezendők...” – áll a bizottsági ülés 1898. október 4-i határozatában. A szöveg megfogalmazásának e szakasza többértelmű, de elírás is lehet: a *regi képtárban* helymegjelölés alatt érthetjük a már említett *ó-képtári* viszonyokat, ugyan akkor a „Régiség tárbán” voltak a tárolói az érem- és papírpénzgyűjteménynek is.¹⁴ A díszterem jobbszélső végfalára 1897. július legelején már felhelyezték a *Honfoglalás* színvázlatát¹⁵, amit a világhíres mester, szerződésben foglalt ígérete ellenére végül is – egyéb megbízásai és nem utolsó sorban betegsége miatt –, befeljeztelenül hagyott. A helyiség túlsó végfalát viszont fenntartották a *Vágó-féle*, a milenniumi pályázaton győztes terv alapján készülő „árvíz-kép”-nek, amit a kismester csak hosszabb idő után – részben a múzeumi épület kupolaterében – 1902-ben fejezett be.¹⁶

A Régi képtár e második állandó kiállítása 1897/98–1908/09 között állhatott fent, amit egyértelműen valószínűsít a múzeumi Lajstrom nyilvántartási adatai és a hozzájuk fűzött széljegyzetek. Tisztázásra váró kérdés marad viszont, hogy valóban kiállították-e *Pataky László*¹⁷ (1857–1912) *Andrássy Gyulát* ábrázoló festményét, ami a kép megszületése körüli kálvária okán, jelentősen megtépzta alkotója szakmai és festői nimbuszát.¹⁸ Hogy a későbbiekben, az államférfiképek további termekbe „vándoroltak” volna nem nyert bizonyítást. Ha mégis, méreteik okán nem érvényesülhettek a kisebb terekben, s utóbb,

¹² Bellák Gábor szíves közlése alapján, 2001.

¹³ BELLÁK GÁBOR: *Benczúr*, Corvina Kiadó, Budapest 2001, 14. o.

¹⁴ Ez a helyiség akkor, a portától jobbra nyíló első szoba volt – a mai *Lucs-kiállítás* első terme.

¹⁵ Szegedi Napló, 1897. július 8. (Az olajvázlat alapján készült „Honfoglalás” a Parlament épületében látható.)

¹⁶ *Szegedi Városi Múzeum Lajstroma*, 1902.

¹⁷ Pataky munkája – feltehetően önportréja – volt az a „Férfiarckép” című, színvonalas alkotás is, mely az egyik fővárosi képgaléria árverési katalógusában bukkant fel 1999 áprilisában. Az eddig ismeretlen, kortörténeti érdekességű festményt, sajnos nem volt módunk megvásárolni intézményünk pénzügyi helyzete miatt.

¹⁸ A tehetséges, Munkácsy-tanítványként induló festő akkoriban kétes hírnévre tett szert: alkotását háromszor utasították vissza – szakmai követelmények elégtelensége miatt –, botrányos és kínos körülmények között...

a millennium ünnepi lázának múltával, talán már a politikusok és arcképek is aktualitásukat veszthették.

Így a századforduló első évtizedének végén a díszteremben felállított ún. *Történelmi Képtár* nagyméretű festményei már historikus, szakrális és népies témájú vásznak voltak. Az alkotások többsége a fővárosi *Országos Képtárból* letétként érkezett. Általános népszerűségükre álljon itt egy jellemző példa: amikor az I. világháború alatt idegen csapatok szállták meg Szegedet, a képtárba ellátogatott angol és francia katonai diplomáciai előkelőségek ilyen képeket szerettek volna vásárolni – a „...*magyar pusztát bemutató festmények meghódították a »hódítókat«*”.¹⁹ Ugyan az óriásképek többsége nem volt része a múzeumi törzsanyagának, de több mint 30 éven át jelentősen meghatározták a *Régi Képtár*, így a főterem kiállítási arculatát. Sőt, pl. a hírhedtté vált „Báthory Erzsébet” című kép látványa befolyásolta a város közösségének és bürokratáinak hangulatát is. Erről Juhász Gyula több alkalommal is írt a helyi lapokban – a kép értékének védelmében. Még 1915-ben történt, hogy a város pénzügyi bizottsága felvetette: a festmény »*sem szociális, sem nemzeti szempontból nem tesz jó szolgálatot...*« – és javasolták eltávolítását.²⁰ A háttérben az egyház és az Irgalmas rendi nővérek tiltakozása állhatott.²¹ A képen ugyanis a meztelen leánytestek mellett, főként, apácáknak látszó – a beteges vágyú grófnő parancsai végrehajtásában aktívan közreműködő – szerzetesnővérek is szerepeltek... A dokumentumok alapján feltételezhető, a „Báthory”-t nemcsak a budapesti Szépművészeti Múzeumból száműzték 1909-ben²², de végül 1940 őszén a szegedi Képtárból is eltávolították.²³ A sok vihart kavart alkotás a II. világháború székesfehérvári csatáiban – máig tisztázatlan körülmények között, egy rekvirálásnak esve áldozatul –, 1945 tavaszán nyomtalanul eltűnt.²⁴ Sorsát, azóta is legendák övezik.

Múzeumtörténeti ismereteink nagy vesztesége, hogy fotódokumentumaink között nem akadunk az alapítás kori időkből származó olyan fölvételekre, melyeken a legelső kiállítások pontos elrendezése és kialakítása volna látható. Az első képtári enteriőrrel csupán az archívum írásai szólnak részletesebben. 1944 késő őszén ill. telén, a háborús front időszaka alatt az intézmény épületében történt fosztogatások és vandál pusztítások jelentős kárt tettek a hátra maradt fotófelvételek, filmnegatívok és klisék között.²⁵ A múzeum *Fotótárában* mára fennmaradt legkorábbi archív képeken – amiket a díszteremben 1909 körül fotografáltak²⁶ –, már *nem az államférfiak képei*, hanem a letétben beérkezett, historikus vásznak láthatók. Ezek az ún. *történelmi festmények* már egy újabb kialakítású,

¹⁹ KIS-TONELLI-SZIGETHY: *Szeged*, 1927, 301. o.

²⁰ *Szeged és Vidéke*, 1915. aug. 26. 4.1.

²¹ Hemmert János festőművész adatközlése alapján.

²² CSÓK ISTVÁN: *Emlékezéseim* (1945), Akadémiai Kiadó, Bpest, 1990, 142. o.

²³ *Szegedi Városi Múzeum Lajstroma*, 1902 – széljegyzetek.

²⁴ Dr. Fülep Ferenc múzeumigazgató levele az Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőség számára – Székesfehérvár, Szent István király Múzeum irattára, 66/1947. A festményt akkoriban a Fejérvár megyei Múzeumegyesület őriztette. Műtörténeti kutatása feldolgozás alatt áll: az eddigi információik alapján, indokolt lehet a kép sorsának felvetése az orosz–magyar restitúciós tárgyalásokon.

²⁵ *A Somogyi-könyvtár száz éve* (szerk.: PÉTER LÁSZLÓ) 1984, 153. o.

²⁶ *Keglovich Emil* fotósorozata a Városi Múzeum kiállításairól, 1908.

harmadik képtári enteriőr-t jeleznek. Az ekkor készült kiadvány „A kulturpalota rajza és útmutatója”²⁷ is azt támasztja alá, hogy a négy jeles államférfi képe, 1909-et követően többé nem kerültek sem állandó és sem időszakos bemutatásra.

Az üvegnegatívra fotografált képeken a műalkotások pontosan felismerhetőek és beazonosíthatóak. E fontos helytörténeti értékű felvételek egyikén²⁸, a bejárattól balra két óriásméretű, letétben bemutatott festmény látható: *Madarász Viktor* (1830–1917) festette „Zápolya Izabella” (1879) és *Knopp Imre* (1867–1945) „Szent Cecília” című képe (1896). Közöttük, beszorítva helyezkedik el a már említett Benczúr alkotta kép: „Tisza Kálmán” kvalitásos portréja. Az oldalfalon már felrakva függ, a Vágó-mester készítette „árvíz-kép”. Mellette, két kisebb, máig őrzött festmény: az egyik, *Vastagh György* (1866–1922) „Erzsike kézfogója” című képe, a másik, *Éder Gyula* (1875–1945) volt Benczúr-tanítvány munkája: „A molnár és a fia”, antikizáló jellegű alkotás. A kép napjainkban a megyei múzeumigazgató munkaszobája falán található.²⁹

A másik fotó³⁰ centrumában a *Munkácsy-féle* olajvázlatot látjuk. Mellette, az ajtótól szorosan jobbra, kirajzolódik a híres „Báthory Erzsébet” (1895), a *Csók István* (1865–1961) alkotta óriásvászon sziluettje. A festmény beazonosítását – az „erős skurcban fotózás” ellenére – egyértelművé és felismerhetővé teszik a jellegzetesen megfestett külső várfalak és az ívelt árkádok. A nevezetes festmény baloldalára két kisebb alkotást helyeztek el. A felső kép egy ismeretlen osztrák mester munkája: a fiatal, „Wittelsbach Erzsébet osztrák császárnét” (~1854/56-ból), a későbbi magyar királynét térdkép formában láttatja. E kis műretek díszkeretének belső, ovális ívéről válik felismerhetővé, a kissé homályos fotón. Jelenleg, az intézmény könyvtárában látható.

E művelődéstörténeti értékű, egyedi felvétel egyszerre két múzeumi helyiség mutat be: a dísztermen át, egy nyitott ajtón keresztül bepillantunk az oldalterem tulsó falára is, ahol összezsúfoltan, egymás fölött-alatt sűrűn elhelyezve, tájképek sokasága függ. Többek közt felfedezhető itt a jellegzetes festői stílusban készült *Kosztai József* (1861–1949) mű, a „Vízhardók” (1902) és *Mednyánszky László* (1852–1919) a „Virágzó fák” (1902) című szépséges tájképe.³¹

²⁷ A *Somogyi-könyvtár száz éve* (szerk.: PÉTER LÁSZLÓ) 1984. 63. o. – a szerző az 1909-es „útmutató”-t tévesen Lugosi Döme ügyvéd-helytörténész munkájának tünteti fel, aki csak 1918 szeptemberétől önkéntes munkatársa a múzeumnak.

²⁸ 1431-es számú negatív.

²⁹ Éder munkája a XIII. században élt Nasszredin török hodzsza adomái, tréfái egyikét jelenítette meg – evangéliumi hangulatú környezetben. „Az ismert ó-görög [török] anekdotát ábrázolja; az útszéli emberek gúnyolódnak a molnárral meg a fiával, abban a stádiumban, amikor a fiú ült a száron...” – írja Tömörkény a kép lajstromozásakor, 1908-ban. 1970 óta a festmény egyik állandó és meghatározó dísze a megyei múzeumigazgató mindenkori szobájának (az Igazgatóság közel három évtized alatt, az épület három különböző szintjén székelt.) Dr. Trogmayer Ottó – a 33 év után nyugalomba vonult múzeumvezető – szíves közlése szerint: „...elsősorban személyes indíttatásra hoztattam elő a képet a raktárból az akkori »dolgozó terembe« [ma ez a Lucs-kiállítás belső terme], mert az egyik ősz hajú, mosolygó öreg [balközépen álló alak] hasonlított apámra, illetve a festmény témája arra a helyzetre, amikor minden terhet az igazgatóra raknak [mint ama számár nyakába], végül bármilyen is a megoldás, hibát találnak benne.”

³⁰ 1430-as számú negatív.

³¹ Ma *Virágzó mandulafa*-ként tartjuk nyilván, érthetetlen okból – tévesen értelmezve az ábrázolás témáját és a leltárkönyvi bejegyzést is.

Az államférfi-képek megrendelése

1894 áprilisában *Szeged szabad királyi város közönsége* (közgyűlése) javasolta – a liberalizálódó politikai és társadalmi közhangulat hatására –, hogy az akkoriban elhunyt Kossuth Lajost (1802–1894), „...mint a város díszpolgárát, olajképben megörökítsék” és azt „...ünnepélyesen elhelyezzék a Közgyűlés termében”.³² Ez a határozat szól legelőször a *Kossuth-szobor* felállításáról is. Az előterjesztést a későbbiek során csendben elvetették, mert politikailag még mindig rendkívül merész kezdeményezésnek számítotti.³³ A további javaslatok az eredeti szándékhoz képest már jelentősen átalakulva, olykor követhetetlen szervezésekké válnak...

Az 1896. január 21-i ülés 3616/1896. számú határozata³⁴ nemcsak a városi múzeum képtárának megalapozásáról dönt, hanem arról is, hogy Szeged városa „...művészileg és életmagyságban” elkészíteti az ország jeles államférfiainak arcképeit. A határozat Kossuth neve mellé már felsorakoztatta Széchenyit és Deákot is, de az így kialakított „magyar triumvirátust” – „...újabb történelmünk ezen három, korszakalkotó alakját – már nem a városháza közgyűlési termébe, hanem az épülőfélben levő *Közművelődési palota képtárában*...” kívánta elhelyezni. Az indoklás hivatkozott arra a „...hazafiúi érdemekre, melyet azok a nemzet újjáébresztése, az egyéni és politikai-szabadságjogok helyreállításáért tettek”.

Az elképzelések megvalósítására nyilvános pályázat kiírása nélkül törekedtek. A festmények elkészíttetésére jó nevű, ismert arcképfestőket kértek fel, s a bírálóbizottság munkájába a *Magyar Országos Képzőművészeti Tanács*-ot vonták be. Voltak persze, önként jelentkezők is: pl. *Szamosy László* (1866–1909) arcképfestő, aki 1896 februárjában vállalkozott volna a portré elkészítésére, tekintettel arra, hogy Abrudbánya megrendelésére Kossuthról már készített képet. A művész levélben hívta – sikertelenül – *Lázár György polgármester-helyettest* és a tanács tagjait munkáinak megtekintésére...

1896 novemberében felkérték *Horovitz Lipót* (1838–1917) állami aranyérmes arcképfestőt Deák Ferenc (1803–1876) alakjának megfestésére. A városi tanács egy utasítást is kiadott, hogy a politikus életének különböző szakaszaiból „fényképeket és arcmetszeteket szerezzenek be...”. Végül is a tárgyalásokat megszakították, mert a művész az „...anyag követeléseit nagymértékben leszállította ugyan, de az ez alapon megszabott művészi tiszteletdíj sem áll arányban a város anyagi helyzetével.”

1897 májusában jóváhagyták a *László Fülöp* (1869–1937) neves portréfestővel kötött szerződést is, mely „*Deák Ferenc életmagyságú arcképének*” megfestésére vonatkozott. A megbízások sokaságával ellátott művész a munka befejezését szeptember 30-ára vállalta. Kezdetben a festmény megformálása a tervek szerint haladt, de végül két határidő hosszabítás kérelmezése után is csak december végére tett eleget kötelezettségének. Vajon a *haza bölcsé* alakjának megformálásakor László-mester ismerte-e, *Barabás Miklós* (1810–1898) – mintegy húsz évvel korábban festett – „*Deák Ferenc arcképe*” (1877) című alkotását?

³² Az 1894. április 18-ai *Közgyűlési jegyzőkönyv* kivonata hivatkozik *Fellegi Antal* törvényhatóságú tag 106-os interpellációjára.

³³ A széképület nagytermében már 1883 óta függnek a királyi pár képei.

³⁴ Polgármesteri iratok/levelezések, 1896–98.

(Ma a miskolci Herman Ottó Múzeum tulajdona.) Ugyanis, mindkét alak megformálása és ruházata teljességgel azonos.³⁵

1897. december 24-én Lázár György helyettes polgármester a következőket jelentette a városi tanácsnak: „... *László Fülöp festőművész Deák Ferencz arcképét a Városi Múzeum részére beszállította, minélfogva részére a kikötött 2000 frt. tiszteletdíj 1898. jan. hó 3-án kiutalványozandó.*” E helyen megemlítendő budapesti *Bergh Ferenc aranyozó és képkeretkészítő mester* még szeptember 27-én kelt levele, miszerint: „...*csak most állt módomban a város által megrendelt keret [t.i. a Széchenyi-képhez] elkészíteni és leszállítani.*” Az előzőleg elkészült díszrámát „... *ugyanis, László Fülöp festőművész úrnak át kellett engednem, hogy ő, a nálam rendelt arcképet a keretben elvégezhesse [befejezhesse]. Azért bocsánatot kérek, hogy ígéretemet csak most teljesíteni tudtam. A küldeményt utánvétel mellett voltam bátor feladni. A számlát mellékelve levelemben beküldöm.*”

A festmények és díszkeretek elkészíttetése vitájában az egyezkedések az ősz végére valóságos „alkuháborúvá” alakultak. A *gróf Széchenyi István* képe megfestésére felkért *Szabó Ferraris Artúr* (1867– ?) festőművész a meghatározott összegből nem volt hajlandó vállalni a díszkeret elkészíttetését is. *Roskovics Ignác* (1854–1915) viszont vállalta, hogy Kossuth Lajos képét a kerettel együtt szállítja le: előlegként meg is kapta tiszteletdíja egyharmadát (666.- frt és 66 krajcárt), melyet *Gróf Sándor házi pénztáros* utalt ki számára – portó levonása mellett. Végül a közgyűlés meghátrált és indítványozta, hagyják jóvá a Ferraris-sal kötött szerződést, és a munka költségeire előleget utaljanak át – egy elkülönített pénzalap 2.000,- forintjából – a *Takarékházba*. Így azután a művész vállalta, hogy 1897. májusára „a legnagyobb magyar” képét elkészíti. Egyúttal kérte a tanácsot: küldjék a bécsi műhelyébe Széchenyi fiát, Bélát, hogy az „...*ifjú gróf a közvetlen tudás alapján, adja meg az esetleg még szükséges utasításokat*”. A „*nagyságos festőművész urak*” a várossal kötött szerződések alapján, egységesen 2.000 – 2.000,-frt.-ot kaptak (kivéve *Pataky Lászlót*), mely összegeket a takarékházból utalták ki számukra a képek beérkezését követő két héten belül.

A festmények múzeumi átvételéről Reizner rendszeresen értesítést küldött a közgyűlés számára. A tiszteletdíjban a díszes, aranyozott keretek elkészíttetésének ára is benne foglaltatott, ez alól – mint tudjuk –, kivétel a Széchenyi-kép kerete lett. Végül, a város rendelte meg szintén *Bergh Ferencz aranyozó mester*³⁶ műhelyében, ahol a többi művész is dolgoztatott. Egy rendkívül mives ráma 90,- forintba, a ládába csomagolás és szállítás pedig 19.50,-be került – tanúsítja a máig megőrzött számla és szállítólevél. Ez az ár „borosnak” számított akkoriban.³⁷

A „*korszakalkotó Andrassy Gyula gróf*” nevével, az 1897. június 14-én kelt városi közgyűlési határozatban találkozunk először. Az utókor számára őt negyediknek

³⁵ Az analóg példa formai egyezőségére az lehet a magyarázat, hogy a művészek egyazon fotográfia alapján dolgoztak.

³⁶ *Bergh Ferencz aranyozó* – Vergolder, alapítva: 1870, Budapest VIII. ker. Herczeg Sándor-utca 32. szám – olvasható a díszráma hátoldalra ragasztott cédulán.

³⁷ 1898-as összehasonlító adatok: 1q búza = 11.60,-frt; 1 liter tej = 50 krajcár; évi fizetések: főpolgármester = 1.800,-frt; könyvtárnok (igazgató) = 1.500,-frt; leltárbiztos = 700,-frt; egy nagyobb ház = 12.000,-frt.

szándékoztak – az előzetes terveket újra kibővítve – olajképben megörökíteni... Sajnos, sem a javaslatot előterjesztő személyről, sem az esetleges további jelöltekről nem tudunk semmit, mert nem maradt fent erről szóló levél a polgármesteri iratok között. A sajátos politikai karriert befutó államférfi kiválasztásának háttérben az állhatott, hogy az országgyűlés 1896-ban a gróf halálát követően törvénybe iktatta Andrassy érdemeit, és rendelkezett lovas szobra felállításáról is.

Fölöttébb érdekesen alakult a „szép, akasztott gróf” arcképének megszületése, mely napjaink alkotói számára is tanulságul szolgálhatna.

A festő művészi képességeit vitató, előzetes fenntartások – mint tiszteletdíjának mértékéből is következtethető – a későbbiekben beigazolódtak. Az indulatok a kép sikertelen második átdolgozása, 1898. márciusa után szabadultak el. Parázs viták és kölcsönös vádaskodások kezdődtek a konzervatív, de szakmailag ma is helytálló véleményt képviselő művészeti tanács és az alkotó között. Az ismételt javításra kényszerítés, majd az ezt követő újabb „elutasító tortúra” példa nélkül álló, szakmai kritikát jelentett. Végül a negyedik átadási kísérletkor – miután *betyárbecsületből* a festő mellé nem csak az avantgard, hanem a hivatalos művészvilág prominens képviselői is felsorakoztak –, a kibővített szakmai zsűri, a munkát elfogadásra és annak tiszteletdíja kifizetését ajánlotta Szeged városának.

Lássuk, mi is történt valójában 1897 nyarán: a politikus életnagyságú arcképe megfestésére kijelölt *Pataky László* (1857–1912) festőművész 1.500,- forintot kért, de a város kasszájában csak 1300,-ft volt e célra. Az Alvincon élő művész az előző évben részt vett – Vágó és Roskovics mellett – egy *árvízkép* elkészítésére kiírt millenniumi pályázaton. (Az ekkor készült vázlatokból ma is őrzünk néhányat.) A megbízást Pataky a városi tanács fent jelzett határozatával nyerte el. A festő 1897. július 1-jei válaszelevelében elfogadta a város árajánlatát: „... bár a felajánlott összeget kevésnek tartom, de tekintettel azon áldozatkészségre, melyet Szeged városa a Képzőművészetekért hozott, elfogadom...”

A festő szeptember 26-i újabb levelében, melyet Lázár polgármester helyetteshez címzett, már a határidő meghosszabbítását kérte, s többek közt ezt írta: „...a gróf arcképére vonatkozó szíves figyelemzetést nagyon köszönöm [mármint, hogy Lázár előzetes kérésének megfelelően, Andrassyt diplomataként láttassa]. ...Csináltam ugyan róla díszmagyar és huszártábornoki ruhában is vázlatokat, de ellene vagyok azon, különben nálunk elharapozott rossz szokásnak, hogy arcképek helyett, legtöbbször czifránál-czifrább costümekeket festenek és festetnek. Én egészen az Ön által jelzett intoució szerint kezdtem el, és akarom befejezni az arcképet. Egyrészt, mert egy más nagyon szép megrendelést nem akarván elszalasztani, egy kissé pihentetnem kellett ezt a munkát, másrészt pedig, mert a lehető legjobbat akarok prezentálni...”

A festő a munkával négy-öt hónap alatt készült el. Erről 1898. február 25-én kelt sorokban számolt be: miszerint a képpel végre Budapesten tartózkodik. Kérelmezte, hogy a mű „...minél előbb átvéssék, hogy ne kelljen emiatt hosszasan idefönt tartózkodnom.” Időközben azonban Szeged város vezetése a festmény zsűrizésére – az Országos Képzőművészeti Tanács bevonásával –, bíráló bizottság felállítását kérte, és annak munkájáról jelentést várt. Ez a körülmény azért is figyelemre méltó, mert a többi festő elvégzett munkájának szakmai ellenőrzetésére nem volt példa.

A zsűri ülésére 1898. március 6-án került sor. A fölvevett *Jegyzőkönyvben* a következőket olvashatjuk:

„Jelen vannak: Ráth György főrendházi tag, mint az Országos Képz. Tanács Elnöke, továbbá Roskovics Ignác és Újváry Ignác festőművészek, mint felkért jury-tagok és Nagyságos Lázár György... [stb]

Az arczkép megtekintése után, a bíráló bizottság egyhangúlag a következő szakvéleményben állapodott meg: a kép előnyéül szolgál összhangzatos színhatása, ellenben kifogásolandó az alak merevsége, s aránytalansága; továbbá a hasonlatosság rovására a homlok túl magas volta, s bizonyos idegenszerűség a szemekben...”

A zsűritagok – lényegében elutasító – döntése után két nappal Lázár György a következőképpen számol be a szegedi városházán: *„...A bírálat szerint a kép jelen alakjában átvehető nem lévén, Pataky László fm-t annak átdolgozására illetőleg a hiányok pótlására felszólítottam, ki is arra nézve kézséggel vállalkozván kijelentette, hogy az átdolgozás befejezéséről a város tanácsát értesíteni fogja...”*

A festő már 1898. március 11-én jelentkezett: *„...a jelzett változtatásokat megtéve, kérem tehát a kép mielőbbi átvételét és kifizetését”* – írta. Kevesebb, mint két hét múlva, március 19-én a városligeti Új műcsarnokban a bíráló bizottság – újabb tagok bevonásával – ismét ülést tartott:

„...Jelen lévők: Ráth György elnöklete alatt, Lázár György Szeged város h. polgm. és képviselője; mint vendég báró Harkányi Frigyes; báró Lipthay Béla; Gerlóczy Károly; Benczúr Gyula; Keleti Gusztáv; Lotz Károly; Pállik Béla, dr. Lippich Elek tanácsstagok és dr. Huszka Jenő mineátori [miniátor = itt értsd: jegyzőkönyv vezető] fogalmazó gyakornok, mint jegyző. Elnök az ülést megnyitván, a jegyzőkönyv hitelesítésére Benczúr Gyula és Lotz Károly tanácsstagokat kéri fel.

A tanács a képet megtekintvén, egyértelműleg kimondja, hogy az sem hasonlóság, sem művészi felfogás és kivitel tekintetében nem felel meg a magasabb művészi követelményeknek és egyáltalán nem méltó a megrendelő város jogos igényeihez. A jelenlevő h. polgm. ama kérdésére, hogy vajjon nem lehetne-e a képet újra átdolgozni, kijelenti a tanács, hogy az úgy alapjaiban, mint kidolgozásában annyira elhibázott, hogy rajta átdolgozás által sem lehet segíteni. E határozatról a város közönsége jegyzőkönyvi kivonat útján értesíttetik.”

A megismételt elutasító szakvéleményre, mely rendkívül szégyenteljes és megalázó volt, a festő még aznap válaszolt:

„Mélyen tisztelt h. polgármester Úr!

Felette sajnálom, hogy nem találkoztunk az ülés után, és így levél útján vagyok kénytelen az alábbiakat közölni Önnek. Mindenek előtt a Képzőművészeti Tanács véleményét, és különösen ebben az esetben, midőn egy pár a régi világból fönnmaradt laikus volt a domináns (mint az az egész indoklásból is kitűnik), absolute el nem fogadom.

Indokolni és motiválni ezen álláspontomat feleslegesnek tartom, és csupán annyit jegyzek meg, hogy én tegnap (péntek délután) négy elismert nevű művész kollégámat hívtam magamhoz a képet megnézni, és bírálatot mondani, és ők egypár apró és jelentéktelen megjegyzésen kívül, amelyeket ma reggel kijavítottam, a képet egyhangúlag nagyon jónak találták. Így hát művészi szempontból a kép ellen kifogás nem lehet: az pedig hogy a tisztelt K.T. [Országos Képzőművészeti Tanács] egyik tagja így, a másik meg amúgy fogja föl Andrásst, semmi esetre sem ok a visszautasításra, illetőleg az el nem fogadásra. Azzal meg tisztában lehetnek Önök is, midőn engem a kép megfestésére felszólítottak, hogy minden esetre úgy fogom a képet fölfogni és megfesteni, amint az az én művészi egyéniségemnek megfelel.

Ezután tehát én a képet ott és úgy amint van, és minden további felelősség nélkül az Önök rendelkezésére bocsájtom. Tekintettel azon hosszadalmas eljárásra, melyet a kép átvétele végett jónak látott Szeged város tanácsa követni, és mely miatt amúgy is kiszámíthatatlan károm lett, fölszólított Nagyságos h. polgármester úr, hogy nekem a képért járó 1300 frt. árból a hátralévő 870 frt-ot haladéktalanul megküldje. Miután én, ha e hó 22-e délig azt meg nem kapom, kénytelen vagyok bíróság elé vinni a dolgot, hol ahhoz értő és modernül gondolkodó művészek fogják megítélni, hogy a kép átvehető-e vagy sem, és indokolt volt-e engem meghurcolni és oly kiszámíthatalan anyagi veszteséget okozni.

*Melyek után maradtam Nagyságos hely. polgármester úrnak teljes tisztelettel
alázatos szolgálója: P.L.”*

Az 1898. március 24-én megtartott szegedi városi tanácsülése elé a következő javaslat került: „...mivel a Képzőművészeti Tanács által (ismét) felülbíráltatott a festmény átvételének ügye, művészi értéke ismét kedvezőtlen: a város tanácsa kijelenti, hogy amennyiben a nevezett festőművész szerződéses kötelezettségének meg nem felelne, az általa előleg címén felvett összeget visszakövetelni fogja – miről P.L. fm. jelen határozattal értesítetik...”

Sajnos, e tanácsi határozatot követő eseményekről csak egy levél maradt ránk. A városi levéltár a Polgármesteri iratok között őrzi azt a Jegyzőkönyvi kivonatot, mely a Képzőművészeti Tanácsnak az április 27-i újabb zsűrijéről a következőképpen számol be:

„Jelenlévők: Ráth György elnöklete alatt dr. Lippich Elek mint a minisztérium képviselője; dr. Lázár György, Szeged cs. k. város helyettes polgármestere; Szalay Imre miniszteri tanácsos a Nemzeti Múzeum igazgatója; Kammerer Ernő az Országos Képtár kormánybiztos; br. Liphay Béla, Keleti Gusztáv, Gerlóczy Károly, Lotz Károly, Benczúr Gyula, Spányi Béla, Fadrusz János, Bezerédy Gyula, Marczali Henrik, Pállik Béla, Pártos Gyula, Stróbl Aljos és dr. Huszka Jenő mint jegyző... [...], az elnök kéri a jurytagokat, az újbóli átdolgozást követően, véleményezze a képet:

hosszabb eszmecsere után, figyelemmel arra, hogy az átdolgozás folytán a kép legszembeszökőbb fogyatékoságai megszűntek, s ellene a hasonlóság szempontjából sem tehető lényegesebb észrevétel, szótöbbséggel, elfogadhatónak tartja...”

A képek leírása és a vásznak állapota

Kossuth Lajos mint kormányzó-elnök jelenik meg az akadémikus jellegű, de rangos kvalitású festményen. Tipikus *reformkori öltözetben* láthatjuk hivatali szobájának szőnyegén, állva, egy barokkos asztal mellett. A kissé balra forduló alak jobb kezében az 1848-as forradalmi törvényekre utaló papírlapot tart, derekát díszkard övezi. Alakján széles gallérú, *magyaros ing*, mely készülhetett finom vászonból vagy selyemből. Az ujjá húzott, gombos záródású, puha mandzsettában végződik. Az ing fölött mély nyitású, húzott és dupla gombsoros mellény. A kormányzó fekete, egyenes szárú szövetpantallót hord. A felöltő magyaros jellegű, ún. *Petőfi-kabát*: egybeszabott dereka szűkített, pitykegombolású, zsinóros kötésű. (A piros színű, gömb alakú, kis virágsúcsos gombok ábrázolása festői megoldás lehet – ezek általában ezüst vagy egyszerű ózozott gombok voltak.) Egyedi megoldású a kabát ujjá is: felhasított, pirossal alábélelt, szintén zsinóros és pitykés. A szatén, franciás *szalagnyakkendő* masni formára kötött. A cipő föltehetően *cúgos*,

magas szárú vagy annak gombos változata. Kossuth derekán, magyaros díszzinóron *ezüstveretes kardja* függ, piros színű, bársony bevonatú hüvelybe helyezve.

A kép a rendkívül szűkös raktározási körülmények ellenére is viszonylag épségben került elő. Csupán az alsó (cipőorri) részen keletkezett kisebb lyuk-benyomódás és egy hosszabb, felületi, gyenge karcoldás. A kép szélein körben, a díszráma belső pereme okozta kopások nyomai látszanak. Az egész festményt vastag por és szennyeződés fedte. A száz év alatt a 3,19 m²-nyi festmény állaga nem romlott. Szövetanyagában és a kép felületén előzetes beavatkozásokat nem végeztek.

Gróf Széchenyi István a munkaszobájában, romantikus bútorok között áll. Karjait összefonva a reformkori értelmiség közkedvelt öltözetét, a *vitézkötéses atillát* hordja. Az asztalra helyezett papírtekercsen az Akadémia épületének terve, a falra kifüggesztett térképen pedig a Duna folyásvonala látható, utalásként Széchenyi munkásságára. A derékban elvágott fekete zakó hosszított, díszzinóros és magyaros gombolású, behúzott gombokkal. Alatta jellegzetes csizmanadrág – melyet általában nadrágtartóval viseltek –, oldalán zsinórdíszítés. A vászoning finom szövésű, keskeny gallérral zárt. A fekete selyemszalag nyakkendő hurokra kötött, végein aranyrojtokkal szegett. A keményszárú, térdig felhúzódnó, tipikus *magyarcsizma* a bokánál *rogyós*, nyitását szív alakúra formázták: ez az ún. *szentistván-vágás*.³⁸ Szélét fonott bőrszinór és bőrrózsa szegélyezi.

A vászon megereszkedése ezen a vakrámán is jelentkezett. A kép felületére ugyanúgy leülepedtek a szennyeződések (por, zsírgőz) mint a többi festményen. A kép szélein a díszkeret okozta jelentős kopások, a jobb sarokban kisebb lyuk volt látható. Itt sem történtek előzetes beavatkozások. A vászon állaga – egy kisebb benyomódás ellenére is – sértetlen maradt. A művész festéstechnikai felkészültségét dicséri, hogy a vászon felületét tisztított fenyőgyantalakkal védte le, ami a színek frissességét máig megőrizte.

Deák Ferenc a jellegzetesen akadémikus stílusban festett képén, fekete szövetből készült, tipikus reformkori öltözetet visel. Az egyenes szabású, hosszított zakó felső gallérja bársony, gombjai behúzottak, egysorú állásúak. (Szokás volt régebben *monogrammal* is kihímezni azokat.) A felöltő mandzsettája lapos zsinórral vagy sötét, vékony szalaggal szegett. A bő pantalló alatt a mellény hosszan gombolt, középrészén arany óralánc fénylik. A fehér ing állónyakú, fölötte a nyakkendő hímezett, kékeszürke selyemből készült. A lábbeli fekete színű boka-, vagy gombos félcipő lehet. A politikust puritán építészeti környezetben ábrázolták: ácsolt és faragott díszítésű tölgyfa asztal mellett áll, jobb kezében toll, a bal keze egy könyvön nyugszik. Az asztallapon további kötetek és iratok hevernek, tetejükön üveg tintatartó és lúdtoll. Deák kerek lencsés, arany foglalatú szemüvegének szárát a művész tévesen rajzolta, mert az, az ornyereghez képest fordított ívelésű. A kép aljára okkeres színű mezőben, nyomtatott nagybetűkkel felirat került: *DEÁK FERENCZ*.

Andrássy Gyula gróf, a volt miniszterelnök a képen *szalonruhás* diplomataként jelenik meg: fekete szövetből készült, duplasoros gombolású, hosszított, felöltőszerű zakót és mellényt és enyhén szűkített pantallót hord. A fehér, állógalléros ing sarkai kihajlók,

³⁸ BÁLINT SÁNDOR: *Szegedi szótár*, 1957.

alatta fekete csokornyakkendő. A cipő cúgos vagy gombos záródású. A gróf egy ónémet stílusú asztal mellett áll, melynek felső és alsó párkánya faragott díszítésű. Andrassy jobb keze az asztal sarkára támaszkodik, ahol iratok halmozódnak egymáson, tetejükre, a tinta felszárítására szolgáló *porzót* festett a művész. A torontáli stílusú, színes szőnyegen egy szék: lábai csavarmentes formájúak, dúsán faragottak, háttámlája és ülőkéje (kissé elrajzolva!) barnás színű bársonnyal kárpitozott.

A vászonképek helyreállítási módja

A munkát a kép átvételi állapotának lefényképezésével kezdtem, majd a teljes portalanítással folytattam. Végül a vakramákról lefejtve a festményeket, alkoholos habbal felülettisztítást végeztem. A rovar- és gombafertőzés elkerülése érdekében, impregnáló szerrel vontam át a feszítő (vakráma) kereteket. Ezekre mindig feszesen kerültek vissza a vásznak. A hiányzó ékeket pótoltam, és ún. *kleiszteres* konzerváló anyaggal kezeltem a sérülések okozta, apróbb lyukakat és benyomódásokat, majd a vásznat enyhén gőzös vasalással simítottam ki. A lyukak tömítése és azok helyi telítése után végeztem el a *beilleszkedő-retusálást*. Ugyanakkor a képszélek kopásait akvarellal aláfestéssel, majd (olajtalanított) olajfestéssel, lazúrosan állítottam helyre a színeket. Mivel az eredeti lakkbevonat mindkét festményen épségben megmaradt, a felületükre selyemfényű *pasztalakkot*, mint színélénkítő és védőbevonatot kentem fel. A képszélek védelmét papír csíkokból, keretezésel alakítottam ki.

A műhelymunkát a festmények és keretek külön-külön becsomagolásával, a szállítás előkészítésével zártam. A helyszínen a festményeket pontosan visszahelyeztem felújított díszkereteikbe. Az összeillesztésük biztonságát és tartósságát szolgálta, hogy e célra leszorító pántokat készítettem vörösrézből, és azokat rozsdamentes csavarokkal rögzítettem. Utolsó fázisként a vászon és a keret hátoldalát – a pormentesség érdekében – *nautron papír* burkolattal láttam el.

Az Andrassy-festmény lakkcsurgásainak eltávolítása és felületi tisztítása, valamint a kép fénytörésének beállítása gondos restaurálást igényelt. A fotódokumentáción látható „tanúablakok” szemléltetik azokat a helyreállítási lépéseket, melyek a próbatisztításon át vezettek, a képfelület védőbevonatának felrakásáig. A festményen a korábbi, többszöri javítások nyomai a legutóbbi időkhöz feltűnően láthatóak voltak. A figyelmen kívül és kapkodva végzett javítási célú beavatkozás, csak rontott a kép megjelenésén. A szennyezett olajfestéssel és pasztózusan felrakott rétegek, a függőlegesen végzett (sic!) újabb lakkozások ecsetnyomai, valamint a híg gyanta lecsurgó fényes csíkjai kiváltak a képfelületből. A rendkívül hátrányos kontraszt megszüntetésére – száz év eltelte után –, egységes helyreállítási szempont alapján került sor.

A díszkeretek állapota és helyreállítási módja

Az egész díszráma teherhordozója egy széles és vastag fakeret. Széleit csipkésre, az akantuszlevél csúcsainak formájára faragták ki. Erre az alapteretre erősítették fel – *papírmásé-technikát* alkalmazva – az üreges, akantuszlevél díszítéseket. A keretkészítő és aranyozó mesterek így igyekeztek könnyebbé tenni a ráma önsúlyát. Ugyanakkor, a belső díszítések profilja, a *tojássor- és szíma tagozatok* enyves gipszből tömören, a *laptagoza-*

tok fából készültek. A formákat enyves krétával melegen vonták be, majd a felületeket *bóluszozták*, végül elvégezték az *olaj- és laparanyozást*. (Ezt nevezik matt- és fényaranyozásnak is, hogy a mélyen ülő és a kiugró formákon, érvényesüljön a fény kontrasztos hatása.)

A díszrámák gipszrátétes és krétázott részei az idők folyamán több száz helyen, kisebb-nagyobb mértékben – sérülést szenvedtek. Ezek elsősorban a keret védelem nélküli, élére állított tárolása miatt keletkeztek. Ezért a levélcúcsok alapozásai váltak le elsősorban – főleg a hosszoldalak külső peremén –, amit csak tetézett a keret jelentős önsúlya (cca. 75 kg). Sok gipsz díszítőtagozat hiányzott (1-7 cm-es nagyságú darabokban) a keret belső részeiről is, melyek elsősorban a szűkös raktározási körülmények miatt, az összeverődések következtében törtek le. Súlyosabban megsérült, ill. hiányzott az aranyozott fa takarólemeze is. A levált részek többsége elkallódott.

A letisztított díszkeretek minden egyes gipsz és papírkasírozott tagozatáról, műgumi felhasználásával, negatívot vettem le, melyet *kapniba* (összetartó gipsz-tokba) ágyaztam. A gumi negatívokat enyves gipsszel felöntve, majd azt a kötési időn belül a sérült helyre beillesztve, kipótoltam a hiányzó levél- és pálcatagozatok helyeit. Az új pótlások biztonságos rögzítésére diszperziós ragasztót alkalmaztam. A díszkeretek megsérült sarkait, konzerválási céllal, először melegített híg enyvvel beittattam. Ezután műgyantával erősített gipsszel formáztam ki a sérült akantuszleveleket, majd még egyszer átítatva a pótolta új *fragmenteket*, felületükre két rétegben enyves krétát kentem. A kiegészített formák csiszolását és polírozását követően, ú.n. *aranytüzesítő-alapot* készítettem *vörösbólus* felhasználásával – amit később újra políroztam.

Az így előkészített alapra *poliment-aranyozási technikával* raktam fel – a fényét megváltoztató *metál* helyett – a (23½ karátos) *füstaranyat*. Végül az eredetileg lakkaranyozott részekben elvégeztem a környezeti színekre illeszkedő *patinázást*, illetve a *paszta-aranyozást*. (A patinázáshoz lazúrosan kentem fel a lakkbenzinnel hígított, olajtalanított olajfestéket és aranypasztát.) A kerethehelyreállítás befejezéséül az aranyozott felületre, védőbevonatként *butyl-acetátban* oldott *copal-lakk* került. Az elvégzett technológiai módszer lényegében mindegyik kereten azonos volt.

Epilógus

Az Andrássy Gyulát ábrázoló festmény helyreállítására benyújtott *Restaurálási javaslat* és a *Magyar Restaurátorkamara állásfoglalása* is, a kép utolsó átdolgozását tekintette a mű eredeti állapotának – függetlenül annak művészi becsétől, rangjától. A legfontosabb irányelvnek – a felületi tisztítások elvégzése mellett – a lakkcsurgások eltüntetését és a vászonfelület fénytörésének beállítását tartotta.

A restaurálás után a festmény optikai hatásában megújult, festői látványa újra zavarmentes lett. Végül a sok viszontagságot megért Pataky-alkotás is, valamint jeles festőtársainak képei méltó díszzeivé váltak az egykori Szeged Szabad királyi Város közgyűlési termének. Festői rangjuk és impozáns méreteik okán is jól illeszkednek a terembe 1995-ben újra visszakerült, a királyi párt ábrázoló festmények stílusához.

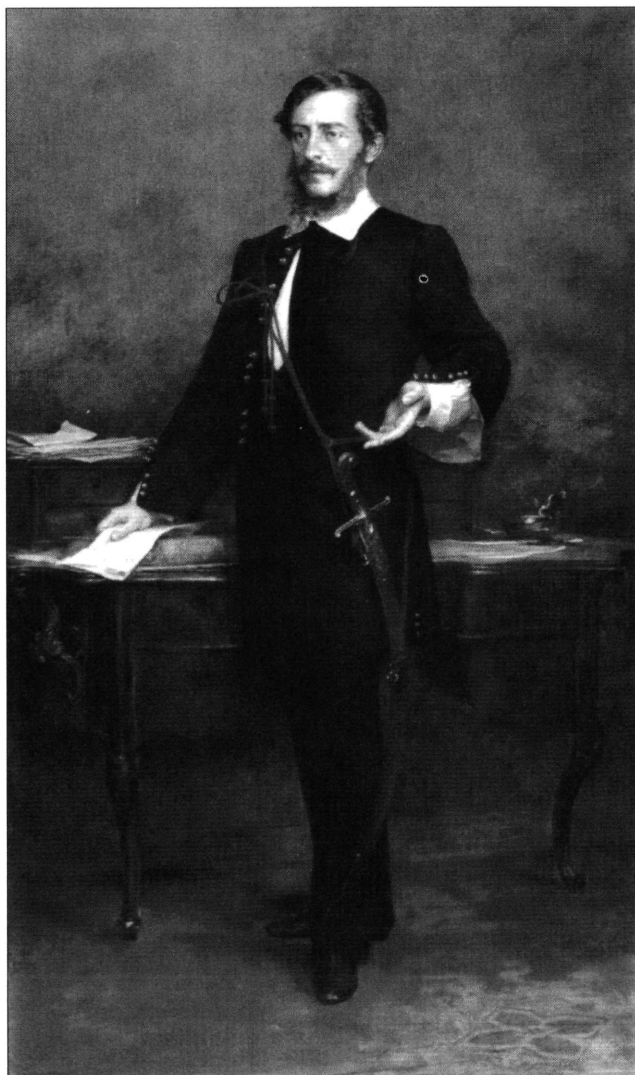
The Oil Painting of Four Hungarian Statesmen in the Art Gallery of the Szeged City Museum

Tamás Szabó

This study outlines the circumstances surrounding the establishment of the one-time City Museum and Art Gallery. For the first time it attempts to reconstruct, on the basis of contemporary documents, the interior of the permanent fine-art exhibition hall in the museum, as it was at the end of the 19th century. By making reference to the earliest archival photographs taken in the ceremonial hall, the study places emphasis on the vicissitudes undergone by many of the paintings of significant historic value.

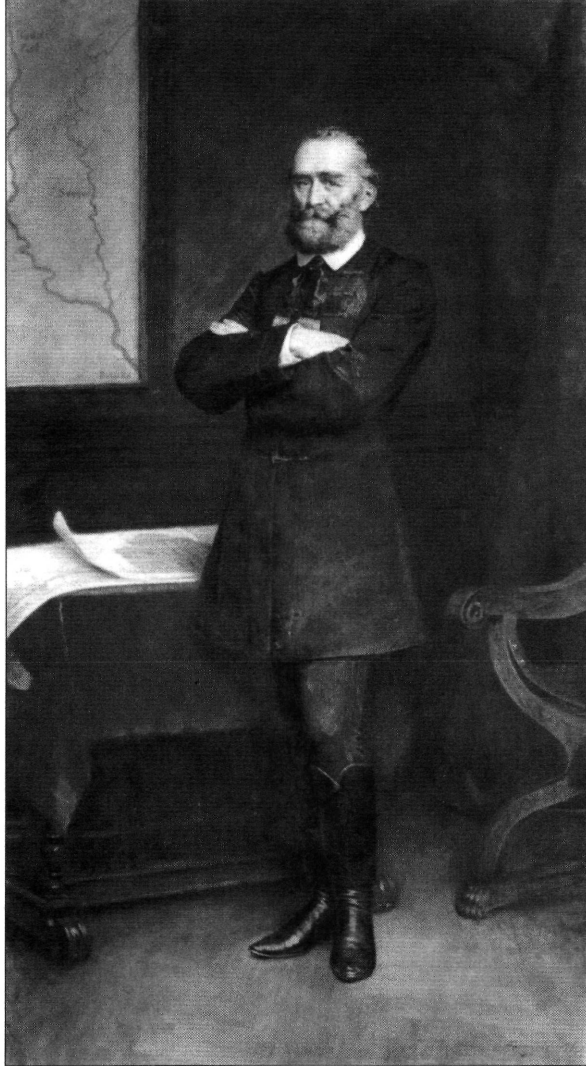
With the use of official records, we introduce the way in which the judicial authorities of Szeged took part in the declared all-nation celebrations – which followed the death of Lajos Kossuth – when invitations and commissions were issued throughout the country for the painting of large-scale historic works to celebrate the millennium of the existence of the Hungarian state. In the interest of immortalising famous local historic events, the city voted from the budget an amount which was excessive, even by national standards, and commissioned a full-length portrait of the noble Hungarian politicians (Lajos Kossuth, Count István Széchenyi, Ferenc Deák and Count Gyula Andrássy). The reasoning behind the Resolution passed by the city's General Assembly was as follows: '...for the patriotic merit which led to the revival of the nation, and the restoration of private and political rights'.

This study follows the destiny of the paintings, right from their conception until the supposed time of their display. By the use of written and photographic documents, the study clears up those misconceptions which have gathered around the more than a century old paintings. It considers the restoration of the paintings and the method used to restore their decorative frames, as well as a historic iconographic and costume description of the illustration of the four Hungarian Statesmen, with special emphasis on the birth-pangs which surrounded the conception of the Andrássy painting.

Roskovics Ignác: Kossuth Lajos, 1897
olaj, vászon, 238,5 cm x 133,5 cm

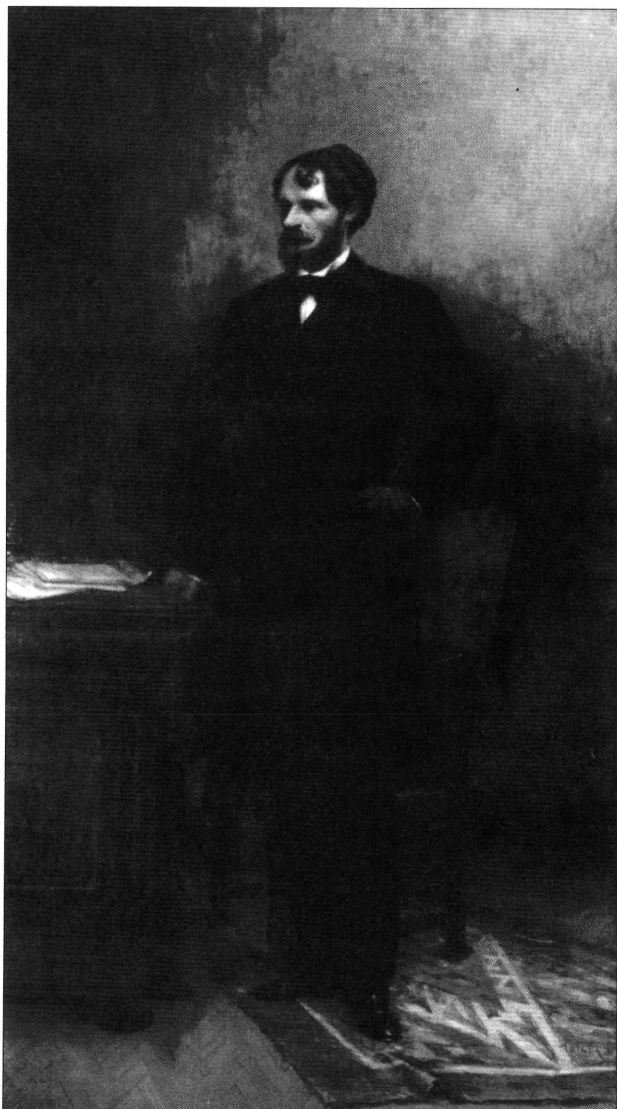

Ferraris Artúr: gróf Széchenyi István, 1897
olaj, vászon, 236,7 cm x 130,7 cm

László Fülöp: Deák Ferenc, 1897
olaj, vászon, 238,5 cm x 133,2 cm

Pataky László: gróf Andrássy Gyula, 1898
olaj, vászon, 235,5 cm x 130,8 cm